

Uporedo sa putem ide, upravo krivuda i ponire, Crni Potok koji se na mahove baca sa stena strmoglavce, u slapovima tako visokim da se njegova oskudna voda pretvara u kišu i rosu pre nego što se ponovo dohvati zemlje« (*Olujaci*).

Tudi njegove primerjave so zelo plastične: »Jevreji uzavreli kao pčele« (*Ljubezen v kasabi*). Ali fina niansa v portretu: »Na uobičajenom mestu, bez ikakve vidljive promene, sedeo je vezir u punom svom ornatu, nagnut na jednu stranu kao prestareo spomenik« (*Travniška kronika*).

Osnova Andrićevega jezika je dinarska štokavščina, in če že govorimo o kakšnem zgledu, gre tu v manjši meri za Vuka Karadžića, zlasti kar se tiče jasnosti prikazovanja. Vendar je velika razlika v tem, da je Andričev jezik še bolj zgoščen, izrazit in zelo reljefen. Andrić ima prefinjen občutek za to, da se osebe označujejo s svojim individualnim jezikom. Tako na primer navadni bralec najbrž ne opazi, da je govor fra Petra ijekavski, pisateljev pa ekavski v *Zakletem dvorišču*. Vsak lik iz te zaporniške družbe govori z nekaterimi posebnostmi jezika, ki so izraz njegove mentalitete. Tako neki surov mornar s hripavim basom prikazuje v prešernih hiperbolah natakario Grkinjo: »Krupnijeg i čvršćeg ženska nisam video. Galija. Nosi grudi pred sobom kao dva jastuka.«

Iz vsega tega vidimo, da je Andrić že po tematiki — eksotika Bosne in občutki smrti — mikaven za svetovnega bralca in s tem aktualen. Globoko humanizira rahlo nakazane zgodovinske teme. V sodobnih se ne znajde najbolje, ker rabi distanco za prikazovanje. Po metodi je zelo uspešen psihološki realist s prefinjenim smislom za niansiranje in psihoanalizo ter zlasti odličien portretist. Ima smisel za humor. Njegov dialog ni posebne kvalitete, vendar je primeren psihologiji lika ter deluje naravno in solidno. Lirizira in oživlja pokrajino in interijere. Kompozicija mu je večinoma duhovita in invenciozna. Je pesnik izredne enostavnosti, ki je pravzaprav ustvaritev subtilne senzibilnosti. Z zelo natančnim okusom izbira zgoščene in plastične besede in z njimi oživlja ljudi in situacije. Je odličien stilist, ki se neopazno vtihotapi v bralčevo zavest in čustva, nato pa suvereno in trajno zavlada nad njimi.

Ko se te kvalitete z visokimi epiteti sintetizirajo v celoto, se vidi, da je *Andrić* ogromna ustvarjalna sila. Klasič že v sodobni književnosti! Zaradi vseh teh umetniških lastnosti, in še drugih, ki niso bile omenjene, je Andrić res zaslužil visoko svetovno priznanje. Z njim pa tudi jugoslovanska kultura!

Rudolf Kolarič

RAZISKOVANJE ZGODOVINE SLOVENSKEGA JEZIKA

(Iz predavanja na III. kongresu jugoslovanskih slavistov v Ljubljani)

Ljudje jezikoslovca večkrat sprašujejo, od kod ta in ta beseda, kako je nastala, zakaj se tako in tako rabi. Videti je torej, da jih zanimajo vprašanja jezika. Včasih se v kaki družbi celo nejezikoslovci sporečejo, da je kaka beseda

ali besedna zveza tako nastala in ne drugače in da je zato samo tako prav. Zatorej ne bo odveč, če se nekoliko pomudimo ob vprašanih zgodovinskega raziskovanja slovenščine. Da je to potrebno, čutijo celo nešolani ljudje, kaj šele jezikoslovci.

Če se slovenski ali katerikoli jezikoslovec loti kateregakoli vprašanja slovenskega jezika, pride že takoj od začetka v veliko zagato: manjka mu nadrobni študij o posameznih delnih vprašanih, manjka mu novih kritičnih izdaj vseh vrst jezikovnih spomenikov z monografskim opisom njih jezika, manjka mu sleherno nadrobno gradivo za obravnavo katerega problema. Za vse si mora iz posameznih spomenikov zbirati gradivo sam. Naj navedem samo dva primera:

Vprašanje genitivnega objekta v nikalnem stavku, če je objekt odvisen od infinitiva in ne naravnost od zanikanega povedka (Rekel mu je pokositi travnik: Ni mu rekel pokositi travnik/travnika), gotovo ni najbolj zapleteno vprašanje slovenske sintakse. Pa vendar bi tisti, ki bi hotel končno osvetliti to vprašanje in postaviti trdno pravilo današnji rabi, moral ekscerpirati vse slovenske pisane in tiskane tekste od Brižinskih spomenikov dalje do današnjih piscev pismene slovenščine. Prav tako bi si moral zbrati gradivo po vseh slovenskih narečjih. Saj nimamo niti enega pisanega ali tiskanega teksta jezikovno v podrobnosti obdelanega, najmanj pa sintaktično. Prav tako ne narečja. In če se že kdo loti takega posla, se mu takoj postavi nasproti druga zapreka: kje in kako naj dobi dela in izdaje, ki bi jih moral ekscerpirati. Vsi ne morejo delati v NUK-u, pa tudi za vsako kontrolo teksta ne more jezikoslovec leteti v NUK. Včasih bi celo trije, štirje hkrati potrebovali, vsak za drug nadrobni problem, isto delo.

Vse isto delo bi moral opraviti in v iste zadrege bi prišel tudi tisti, ki bi hotel pokazati postanek, osnovni pomen in razvoj vseh nadaljnjih pomenov n. pr. glagola *pustiti* v slovenščini.

Zato nam je zgodovinsko raziskovanje, in to dobro organizirano raziskovanje slovenščine potrebno že s stališča današnje žive rabe jezika. Pri tem raziskovanju torej ne gre za neko osebno ljubezen ali zanimanje za jezikovna vprašanja (oboje je takemu raziskovalcu nujen pogoj za uspeh), torej ne zgolj za teoretične izsledke, marveč za upoštevanje teh izsledkov v sodobni jezikovni praksi.

Kaj imamo v zgodovinskem raziskovanju slovenščine (tudi dialektologijo štejem po Ramovšu sem) narejenega?

Ramovš je veliko naredil in dognal, a dostikrat bolj intuitivno na osnovi maloštevilnega in često pomanjkljivega gradiva. Pa še Ramovš po l. 1936, ko je izšel I. del njegove *Kratke zgodovine slovenskega jezika*, ni več dalje raziskoval zgodovine slovenskega jezika. Tako smo torej tudi tukaj že za petindvajset let v zastanku. Zato je razumljivo, da novejša raziskovanja, tako historično jezikovna kot dialektološka, marsikje popravljajo njegove izsledke. Pa še nekaj: Ramovš je zbiral gradivo in obravnaval v svojih delih sistematično le glasoslovje: konzonantizem je obdelal sintetično, vokalizem (v Zgodovini slov. jez. I.) le delno in ne tako obširno. Sintetične podobe slovenskega akcenta ni podal; problem je bil in je še vedno preveč zapleten, predvsem zato, ker nimamo podrobnega materiala in monografij o akcentu posameznih narečij, pa tudi zato, ker se akcent v splošni slovanski akcentologiji danes drugače tretira kot pred tridesetimi leti. Sinteza bo mogoča šele, ko bo zbrano in obdelano

vse akcentsko gradivo po posameznih narečjih. O dialektih je podal Ramovš splošno geografsko sliko in opis in v glavnem tudi odnose med njimi. Manjka nam pa sleherna fonološka in sploh strukturalna obravnava dialektov in zgodovinskega razvoja posameznih narečij ali vsaj narečnih skupin.

Za morfolgijo, besedotvorje, pomenoslovje in besedni zaklad je Ramovš zbiral gradivo le bolj sporadično in slučajno, če je mimogrede opazil kaj ne navadnega. Sistematično sam za te kategorije jezika gradiva ni ne zbiral in zato tudi ne obravnaval. Njegova *Morfologija* (ki so pravzaprav avtonizirana skripta) ne gre mnogo preko Oblaka in pri glagolu preko Miklošiča in Vondráka. Tudi tukaj je semtertja odlično obdelal le kake zanimive posebnosti (n. pr. deklinacijo samostalnika oče). Vse drugo še čaka sistematičnega obravnavanja po posameznih spomenikih oziroma pisateljih (vse do sredine 19. stoletja), po posameznih besednih kategorijah (samostalnikih, pridevnikih, zaimekih, števnih, glagolih in pri teh vse osebne in neosebne oblike). Ob tem bo treba obdelati tudi pomen in rabo vseh oblik ter zveze z drugimi besedami. Ali bomo to morda dali k splošni stavčni sintaksi? Nekje mora biti obravnavano. Monografično bo treba raziskati oblike, nastanek in rabo nepregibnih besednih vrst, že ob spomenikih in pisateljih in naposled sintetično.

Sintaksa Ramovša ni privlačevala, ne historična ne sodobna, a v uvodu v *Konzonantizem*, str. II, kjer je podal zasnovo celotne historične gramatike slovenskega jezika, je kot šesto knjigo predvidel historično sintakso. Zanj nimamo zbranega niti najosnovnejšega gradiva in zato sveda tudi ne razprav o posameznih problemih historične sintakse. Brez historične sintakse pa kajpada tudi težko rešujemo sintaktične probleme sodobnega pismenega jezika. Prav tako tudi ne brez sintakse vseh slovenskih narečij.

Zavedati se moramo, da en sam človek slovenske historične sintakse ali sintakse narečij ne bo nikdar naredil. Potrebna nam bo striktna organizacija in sistematično delo na vseh področjih historičnega raziskovanja, ne samo za sintakso. Ob monografski obdelavi posameznih pisanih in tiskanih spomenikov in piscev bo treba natanko obravnavati tudi sintakso. Šele na osnovi takih razprav se bo mogoče lotiti sintetične obravnave posameznih sintaktičnih problemov in naposled napisati historično sintakso slovenskega jezika.

Že iz do sedaj povedanega dovolj jasno sledi, da se moramo najprej z vso resnostjo lotiti izdajanja vseh važnejših pisanih in tiskanih spomenikov in v teh izdajah filološko in lingvistično natančno obdelati njih jezik v vseh gramatičnih kategorijah, in to z uporabo vseh modernih lingvističnih metod, tudi statistične. — Pa bo morda kdo rekel, da imamo že odlično izdajo Brižinskih spomenikov, namreč Kos-Ramovševo. Res je izdaja sama odlična in kritična, a jezikovno pa tudi filološko premalo obdelana. Da je to res, vidimo že iz dejstva, da je A. V. Isačenko leta 1943 v svoji knjigi *Jazyk a pôvod Frizinských pamiatok* nekaj po naročilu hote, nekaj zaradi nedovoljnega znanja slovenščine, zlasti njene zgodovine in narečij mnoga dejstva narobe postavil in Brižinske spomenike razglasil za starocerkvenoslovanski oziroma staroslovaški spomenik. Razen s filološkimi skuša Isačenko dokazati predvsem z leksikalnimi elementi, da Brižinski spomeniki niso slovenski. Za nekatere besede bi bil Isačenko lahko že samo po Pleteršniku in Ramovševih spisih dognal, da so še danes v istih ali nekoliko spremenjenih oblikah znane, a verjetno mu to takrat ni šlo v račun. V marsičem smo pa krivi Isačenkovi napačni izvajanj Slovenci sami, ker do danes še nismo zbrali besednega zaklada prekmurskega, prleškega in vsaj

še goričanskega dialekta, v katerih so mnoge besede, za katere Isačenko trdi, da jih v slovenščini ni, še danes v rabi. Doslej nismo izdali še nobenega narečnega slovarja. Preden pa bomo Slovenci dali končno sodbo o jeziku Brižinskih spomenikov, moramo temeljito preštudirati jezik vsaj Küzmičevega Novega zakona in tudi drugih starejših prekmurskih piscev, pa ne samo fonetiko in eventualno malo še morfologijo, kako je pri nas stara navada, marveč vse jezikovne kategorije s slovarjem vseh besed in njih zvez v teh tekstih. Isto velja tudi za vse prleške in koroške pisane in tiskane spomenike. Prav tako so nam potrebne popolne gramatike in slovarji vseh slovenskih narečij. Samo tako oboroženi bomo lahko rekli, kaj je naše in kaj ni naše, kako se je naše v vseh jezikovnih kategorijah razvijalo, kaj je starega ostalo, kaj se je izgubilo, a je še pred sto ali dve sto leti bilo, kaj, kako in odkod je novo prišlo itd. Isačenku vse to ni bilo ali ni hotelo biti jasno, ker ne priznava za slovenske n. pr. besede: str. 59 *račiti* (še danes znano po Dolenjskem in vsem vzhodnem Štajerskem in Prekmurju); str. 56 psl. zaimek *só* (prim. leto-s, dane-s, o-sorej, do-sihmal ipd.); str. 58 *igdaže* (prleško *igda*), str. 56 *inoga* (prleško *in-di*), str. 56/57 *eže* (slov. *k-er*, shrv. *j-er*), str. 58 *elikože* (vsa slovenska Štajerska pozna še danes *k-eliko*; *k-* je seve mnogo mlajši); to bi bil Isačenko pri Ramovšu tudi že lahko našel, itd.

Pod zvenečim naslovom *Syntax Frisinských pamiatok* obravnava Isačenko le besedni red svojilnega zaimka ali pridevnika s samostalnikom; vso drugo sintakso Brižinskih spomenikov je pustil nedotaknjeno. Vendar bi mu že samo bežen pogled v sintakso slovenskih narodnih pesmi v marsičem ovrgel tudi njegove trditve o besednem redu.

Na glasoslovje Isačenko ni dosti zidal svojih trditev, vendar moramo Slovenci nadrobno analizirati vsak glas in znak Brižinskih spomenikov in temeljito revidirati tudi substitucijsko teorijo. Po M. Kosu in Nahtigalu pravi Ramovš (ČJKZ VII, 160), da n. pr. znaki nad vokali »ne označujejo naglasa, marveč so le pomožni znaki za razlikovanje črk in besed pri branju«. Po tej Ramovševi formulaciji so to vendarle diakritični znaki, bodisi za vokalne ali akcentske kvalitete ali opozicije, ki spreminjajo pomen.

Vsekakor to vprašanje ni rešeno in ga je treba z novejšimi lingvističnimi metodami ponovno preiskati. To velja tudi za druge najstarejše slovenske tekste: očenaš, deset zapovedi itd. Raziskava prozodičnih elementov slovenščine (zlasti po narečjih) bi verjetno odgovorila tudi na vprašanje, ali so Brižinski spomeniki res verzificirani ali ritmična proza (Sievers, Ramovš).

V zvezi z Brižinskimi spomeniki pravi Ramovš: »Miklošič VSG I², 94 je sicer menil, da je imela slovenščina 9. stol. le v nekaterih besedah še nazalne vokale, vendar tega ni možno sprejeti, kajti proti temu govore izposojenke (zgodaj prevzeta krajevna imena) iz slovenščine v nemščino...« (ČJKZ VII, 160).

Toda slovenske izposojenke v nemščino in nemške v slovenščino so gotovo bile mnogo prej izposojene, preden so bile v enem ali drugem jeziku zapisane. Sam čas prvega zapisa premalo dokazuje (za Brižinske pa celo vsi priznavajo, da so prepisi starejših originalov ali tudi že prepisov). Zato bo treba vse take izposojenke v starih listinah nadrobno analizirati z modernimi lingvističnimi metodami, da bomo prišli na jasno. Zdi se, da je Miklošičevo mnenje o nazalnih bliže resnici ko Ramovševo; tudi Nahtigal se glede nosnikov drži Miklošičevega mnenja. Na osnovi analize imenskega gradiva v starih zapisih bi se nemara dalo točneje dognati, kdaj je ta ali ona narečna skupina

izgubila nazalni izgovor, ker že Ramovš priznava, da ga niso vsa narečja hkrati (ČJKZ VII, 161).

Pri obravnavi slovenskega historičnega onomastičnega gradiva so doslej lingvisti, tudi domači, skoraj popolnoma prezrli dejstvo, da isto lastno ime v vseh narečjih ni imelo enakega in istočasnega razvoja; stari zapisi najrazličnejših slovenskih in izposojenih lastnih imen bi ob nadrobni analizi vseh glasovnih in drugih elementov mogli pojasniti še marsikaj iz starejšega in kasnejšega razvoja slovenskega jezika, n. pr. sovpad *ɔ* in *ɛ* in vokalizacijo *ə* v *a* - *ɛ* - *ɛ* ali prehod (vsaj kronološko) skupine *tlt* v *tol/tut*. Ramovš na primer misli (po primerih), da so pisave *ul*, *ol* v teh časih le nemške substitucije za velarni vokalični *l*, kjer je »pomožni vokal o oz. u približno podajal velarnost *l-a*« (ČJKZ VII, 166).

Toda, ali res ne bi bilo mogoče, da bi *ul*, *ol* že reflektirala začetek naslednje faze razvoja slovenskega vokalnega *l* v *ol*? To vprašanje vsaj zame tudi še ni definitivno rešeno.

Ob teh zgledih sem hotel le na kratko pokazati, kateri novi, še nerešeni problemi nastajajo samo ob Brižinskih spomenikih. Podobno tudi ob drugih spomenikih in kasneje pri tiskanih tekstih.

Glede na filološko raziskavo in substitucijsko teorijo se mora lotiti vseh starejših slovenskih spomenikov (Brižinski, Celovski, Stiški itd.) slavist in germanist v eni osebi (kolikor je to danes pri nas še mogoče), spomenikov z jugozahoda (Čedadski itd.) pa slavist in romanist. Za čisto filološke probleme teh tekstov je potreben še biblicist in specialist za stare krščanske liturgije (Grivec!).

Naj omenim na tem mestu še, da skoraj nič še nismo raziskovali medsebojnih vplivov n. pr. slovenščine in nemščine, slovenščine in italijanščine oz. furlanščine, slovenščine in madžarščine. Pa je gotovo, da ti vplivi ne segajo samo v leksikon, marveč tudi v glasoslovje, morfologijo, besedotvorje in gotovo tudi v sintakso. Za primer naj navedem problem diftongizacije dolgega *e* in dolgega *o* v obmejnih štajerskonemških govorih onkraj Spielfelda: *hejbn*, *lejzn*; *soj*, *houln* (za *heben*, *lesen*, *so*, *holen*). Slovenski in nemški fonološki sistem teh obmejnih govorov je vsaj na prvi posluh isti. Zato delata slovenski in nemški govor od daleč isti akustični vtis. Kako je do vsega tega prišlo? Podobno je že, Ramovš omenil za obmejne slovenske govore z italijanščino. — V prekmurščini imamo glasovne elemente, ki so vsaj na prvi posluh na las podobni sosednjim madžarskim; zdi se, da imata dolgi poudarjeni in nepoudarjeni (kratki) *a* v severni prekmurščini enake foneme kakor madžarščina, itd. Kakšno je to medsebojno razmerje, bi nam mogla pojasniti madžarska historična slovnica in dialektologija. Mogoče se bo ob študiju teh medsebojnih odnosov tudi substitucijska teorija pokazala v drugi luči.

Vprašanje zgodovinskega slovarja slovenskega jezika je pri nas vsaj tako pereče kakor vprašanje slovarja sodobnega pismenega jezika. Izdajam posameznih pisanih in tiskanih tekstov je treba dodati slovarje vseh besed, njih oblik in zvez. Sestava takih slovarjev bo pogoj za obravnavo drugih jezikovnih problemov. Šele iz takih specialnih slovarjev se bo mogel sestaviti dober historični slovar slovenskega jezika. S takimi delnimi slovarji bomo tudi prej dobili vsaj nekaj porabnega v roke. Problemi slovenskega besedotvorja in pomenoslovja se bodo mogli definitivno reševati le ob dobrem historičnem slovarju. — Obravnavanje leksikalnega gradiva naj bi bilo že v teh delnih, specialnih slo-

varjih moderno, strukturalno, kakor je osnovna načela za moderen slovar odlično postavil B. Vodušek v svojem predavanju na III. slavističnem kongresu (JiS VII. 5—10.* Potem bo tudi sinteza lažja in hitrejša.

Kakor pisane spomenike do začetka književnosti in po njej bo treba obdelati z vseh strani tudi tiskana dela. Pravzaprav je skoraj neverjetno, da še danes nimamo celotne monografije niti o Trubarjevem jeziku. Naše sodbe o njegovem jeziku slonijo na manjših, delnih in povečini nesistematičnih in bolj prigodnih razpravah o Trubarjevem jeziku. Nismo izdali slovarja še niti enega njegovih del, niti obdelali jezika katerekoli njegove knjige z vseh strani. Nihče nam še ni podal niti približne slike Trubarjeve sintakse, kaj šele da bi jo primerjal z današnjim domačim narečjem na Raščici.

Ker tudi Dalmatinovega, Bohoričevega in Kreljevega jezika nimamo obdelanega, ne moremo v celoti videti tudi razlik med njihovim jezikom, niti dobiti sinhronične slike vse takratne dolenjščine in notranjščine, kaj šele vse slovenščine 2. polovice 16. stoletja. A te reči bi bile za razumevanje zgodovinskega razvoja slovenščine zelo zanimive in koristne. Že za 15., gotovo pa za 16. in naslednja stoletja bi na osnovi monografskih obdelav jezika vseh del in piscev enega stoletja lahko sinhronično obdelali slovenski jezik posameznih stoletij. Taka dela poznam iz ruščine, poljščine pa tudi iz drugih jezikov. Iz sinhronične študije slovenščine 18. stoletja bi n. pr. dobili mnogo jasnejšo podobo o tedanjem knjižnem jeziku in razvojnih tendencah v njem, kakor jo imamo danes predvsem od literarnih zgodovinarjev, ki jim razvoj jezika v kaki epohi gotovo ne more biti glavni namen raziskovanja.

Prvo polovico 19. stoletja nekateri že računajo k sodobnemu knjižnemu jeziku. Kar se tiče besednega zaklada, to v glavnem še drži, čeprav marsikatera beseda danes zveni že arhaično, n. pr. *Vodnikove pismenost, spominek, sklenica*, ali *Prešernove lepotija, zastopiti, reva* (= *revščina*), *more* (za *mora*), *svečava* (*svetloba*), *modrije, lepote* (*lepotice*), *nedelja* (*teden*) itd. Današnji pismeni jezik skoraj ne upošteva moderne vokalne redukcije, pri Vodniku in Prešernu je skorajda splošna: *Mat'* *pjéjo*, *brante*, *men'*, *prijatli*, *ak'*; *bognja*, *trdjo*, *množca*, *tovaršem*, *voljo* (*volijo*) itd. Tudi v oblikoslovju se je od petdesetih let prejšnjega stoletja marsikaj spremenilo, prav tako v sintaksi, zlasti v besednem redu. Zato to dobo rajši prištevam k zgodovini slovenskega knjižnega jezika kot pa k sodobnemu. Prešerna imamo na primer že večkrat ekscerpiranega (vsaj besedni zaklad), a tiskanega nimamo še nobenega slovarja, pa bi nam bil bridko potreben. Izredno zanimiva bi bila na primer tudi celotna monografska obdelava Vodnikovega jezika s popolnim slovarjem vseh njegovih spisov, tudi prevodov uradnih patentov in drugih vladnih odredb. V njih je še mnogo novega, neznanega, a lepega.

Neprijetna je ugotovitev, da še noben slovenski pisec, pisatelj ali pesnik ni dobil monografije o svojem jeziku, ki bi po vseh gramatičnih kategorijah prikazala njegovo govorico. O krivdi ali nekrivdi govoriti nima smisla. Preveč smo zagledani v svoj plot in redko pogledamo preko njega, kaj se tam godi; še redkeje pa se spomnimo ali odločimo, da o svojih ljudeh kaj podobnega napišemo kakor drugi narodi o svojih. Menda smo prepričani, da nam to sploh ni potrebno, ali da je vse to samo po sebi jasno in razumljivo. Kadar pa jezikoslovec za kak specialni problem ali za morebitno dokumentacijo v slovnici po-

* Glej tudi v tej številki na str. 117. (Ur.)

trebuje podatke iz slovenskih pisateljev in pesnikov, si mora vse gradivo sam zbrati in vsaj v glavnem pregledati vse pisane in tiskane vire. Da je to ogromno delo in da se pri tem mnogo prezre in sploh ne doseže, je jasno vsakemu, ki je kdaj kaj takega že sam delal.

Zadnja leta sem za svoje razprave iz zgodovine slovenskega jezika dostikrat bil prisiljen, da sem se ob pomanjkanju narečnega gradiva zatekel k narodnim pesmim, pripovedkam in podobnemu blagu. Pri tem sem si nujno moral odgovoriti na vprašanje, kako je treba izdano gradivo uporabljati, kaj je zanesljivo, kaj ni itd. Ker sem o tem že pisal in bo članek nemara v doglednem času izšel, tukaj o tem vprašanju ne bom n drobneje govoril. Žal pa moram ponoviti lamentacijo, da tudi tukaj še nimamo nobene monografije o jeziku v slovenskih narodnih pesmih, pripovedkah ipd. Že n drobne prozodične analize bi mogle marsikdaj tudi vsebinsko in oblikovno pojasniti narodne pesmi.

Še o marsičem bi se dalo govoriti, n. pr. o zbiranju vseh vrst imen (osebnih, priimkov, najrazličnejših zemljepisnih imen itd.) iz vseh zgodovinskih virov (tudi starih katastrskih map) od najstarejših časov pa do danes ter izdelavi in izdaji takega imenskega slovarja. Tudi o potrebi zbiranja gradiva iz makro- in še bolj mikrotoponimije bi bilo koristno malo razmišljati; prav tako o razširitvi slovenskega lingvističnega atlasa na besedotvorje, leksikon in sintakso. Zahteve po tem gradivu iz slovenščine so že za splošno slovanski lingvistični atlas od dne do dne večje in nujnejše.

A za to pot naj bo dovolj.

Jože Pogačnik

O ZGRADBIL BRIŽINSKEGA SPOMENIKA*

Za razloček od drugih evropskih narodov za Slovence velja bolj, da je po začetnih krizah, ki jih je prinašala nasilna pokristjanitev, metafizični sistem religiozne ideje dobil duhovno prvenstvo. Svetovnonazorska signatura časa pred XV. stoletjem pri nas je izrazito antinaturalistična in antiracionalistična. Ljudje so religiozno in moralno včlenjeni v cerkev, kar vnaprej izključuje vsakršna teženja po individualnosti. Le-ta bi bila v nasprotju z univerzalnim zakonom cerkve, izven katere ni bilo družbe. Kdor je šel preko tega, je moral biti pripravljen na težke posledice in osamljenost. Religiozni transcendentalizem in univerzalizem obvladujeta slovenski srednji vek kot sistem edinstvene sklenjenosti in zaprtosti. Zato književne spomenike tega časa označuje eno: *človek se v njih razodeva v kolektivni obliki*.

V teh stoletjih sta notranje in zunanje življenje na Slovenskem gledani skozi pajčolan vere, otroške zmedenosti in spoznavnih blodenj. V življenju ni

* Sestavek je odlomek iz italijanske razprave *Riflessi dei movimenti letterarii europei sulla letteratura slovena antica*, ki izide v IX. letniku rimskih *Ricerche slavistiche*. Zato obravnava samo vprašanja, ki so trenutno znanstveno nesporna, medtem ko zavestno izpušča poskuse E. Sieversa, ne govori o slovaških in ne navaja ugotovitev Dunajčana Franza Zagibe, o čemer bo treba ob priložnosti kaj več spregovoriti. To tem bolj, ker gre za nekaj zares izvernih dognanj, ki pa so v množici Slovincem nasprotnih hotenj skrita, in tako naši javnosti kakor znanosti popolnoma neznan.